

מסות בקורת של א.א. קבק

א.א. קבק היה סופר מצליח בשעתו וספריו מצאו מסילות אל בני-הנעורים בארץ ומחוצה לה. הרומנים שלו—"לבדה", "מעל המגדל", "דניאל שפרנוב", "אהבה" ואחרים, שהופיעו בראשית המאה—עמדו בסימן הכתיבה של סופרי ההשכלה המאוחרים. לאחר זמן כתב רומן היסטורי על שלמה מולכו ואת "במשעול הצר" על ישוע הנוצרי. סמוך למותו החל לפרסם סאגה על תולדות משה פחה יהודית אחת במזרח-אירופה, והספיק לפרסם שלושה ספרים בלבד. הוא עסק גם בתרגומים מרוסית ומצרפתית ופירסם מאמריו בקורת על סופרים ועל ספרים. חלקם כונס בספר שלפנינו ועניינם דברי הערכה לסופרים, למאספים ספרותיים, ודברי הסבר על חיבורם של "שלמה מולכו" ו"במשעול הצר".

מאמר אחד שלו מבקר את "הבקורת" שלנו, וכידוע לא זכה קבק, בדרך-כלל, בבקורת מעודדת, ועובדה זו, כנראה, גורמת שכל המבקרים לא ישרו בעיניו. הוא טוען כי המבקרים שלנו "תושבים קודם כל על עצמם, אחר כך על הסופר המבוקר, ועל הספר—אך לעתים רחוקות מאד". לכל היותר הופכים המבקרים באותה הערכה הנחשבת מקור בלת, בשינוי-צורה כלשהי. הנה, לדבריו, לא ביקרו את הפרווה של טשרניכובסקי, את השירים החלשים של ביאליק, את השיעור מום המצוי בכתביו של מנדלי מוכר-ספרים, או את סיפוריו של י.ת. ברנר. קבק תובע מן המבקרים לאהוב את הספרות, ומתוך אהבה לחייב או לשלול את היצירות, בלי התחשב בשם מחברן. עליהם לחדור לעולמו של המחבר, ללמוד את הדמויות והאידיאות, ולשקול אם חברתם של גיבוריו כדאית שישהה הקורא במחיצתם כמה שעות... מאמר זה נכתב בשנת 1926.

במסות הבקורת שלו מקיים קבק למעשה את אשר הטיף להלכה. גישתו הראשונה

סבר, אולם אם כך נשאלת השאלה איך להבטיח שנסינות חדשים לא יידונו לאותה "הסתאבות" שחלה בברה"מ, הידרדרותה מכוונות טובות לפני נצחון המהפכה לדרגה של מדינת-משטרה-יודיכו ומעצמה אימפר-יאליסטית שאינה בוחלת בשום אמצעי. המחבר מציע לכוון "מפלגה שתהיה שונה בתכלית מכל המפלגות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות הקיימות. מפלגה זאת חייבת להיות מפלגה מהפכנית מגשימה... מטרותיו האמיתיות של הסוציאליזם הן: שוויון וחירות. מכאן הצורך במבנה אחר לחלוטין של אירגון המפלגה, מבנה דימוקראטי מלמטה למעלה, כשבראשה לא יעמדו ביורוקראטים אלא נציגים של עובדים, מנהיגים של עובדי דים למעשה" (שם, ע' 99). המחבר רואה סימנים ל"מפלגה" מעין זו ביוגוסלביה ובסין, בקיבוץ הישראלי ועוד, אך ככלות הכל אין כאן אלא חזרה על נוסחות של רוזה לוקסמברג ולנין מלפני כינון המשטר הסובייטי הלכה-למעשה.

המחבר מצטט אמנם את מארקס גם באשר כתב כי "על שאלה זו אפשר להשיב אך באורח מדעי" (מצוטט כאן, ע' 72). ולאיוו "שאלה" הפוונה?—איך לכוון חברה ללא שלטון מדיני, ללא ביורוקרטיה, וכו'. לא נוכל להתעכב כאן על הבעיה הסבוכה והמעניינת מהו לגבי מארקס "אורח מדעי", אך זאת נוכל לקבוע בוודאות: אין זו הסתמכות על כתבים נושנים (אף לא של מארקס עצמו!), אין זה נסיון-שווא לפתור את בעיות המחר על-פי פתרונות שעוד אתמול התגלו ככוזבים. זהו מחקר מדויק ככל האפשר, מפורט ככל האפשר, קונקרטי ו"מעודכן" של מסיבות ההווה, על הייחוד וההידוש שבהן. מכל אלה יש בספר שלפנינו אך מעט מועיר. לא "אורח מדעי" יש כאן אלא ביטוי לאמונה עמוקה ובלתי-מעורערת באפשרותו של הו-מאניזם סוציאליסטי, שעם כל כנותה האי-שית אינה משכנעת אלא את מי שמשוכנע מכבר.

ז.ג.

* א.א. קבק: מסות ודברי בקורת; הוצאת אגודת שלם, ירושלים, 1975; 269 עמ'.

אנשים הנאבקים על מקומם ועל מעמדם ונכשלים במלחמתם. אין הם נלחמים כלל. בודדים הם משום שנולדו לכך, והם מביאים אתם את תכונתם בכל תהנות-חיהם. בברנר רואה קבק חזיון שמעטים כמוהו בכל הספר-רות, ואותו יש למד באמת-מידה מיוחדת שאין מודדים בה שאר סופרים או עורכים. קבק מוכן אפילו לסלוח לברנר על שפתו הלקויה, "הפוגמת ומעליבה", חטא שאינו מוכן לסלוח עליו לשום סופר אחר.

אשר ברש יוצא זכאי בגלל כוח הצימצום בציוריו וסוד הכיבוש-העצמי בלשונו. ולא עוד אלא שקבק, שכנראה לא אהב את סופרי גאליציה, מוצא בסיפורי ברש את המסורת הגאליצאית המשובחת, "מן הגיבוש והצמצום של א. מ. ליפשיץ ומן החן האינטימי, הנפשי של סופר גאליצאי אחר..."

במאמר על "שלמה מולכו", המכוון למבקרי, מסביר קבק כי מבחינת היסטורית-הת-כוון "לאמת הבנויה על ההווי, על הלוח הדעות, תנועת הרגשות ומצב הרוחות", הספר אינו ספר היסטוריה אלא "ספר חזון", או "חזון בדים", לפי הגדרתו של אברהם מאפו. ואשר ל"משעול הצר" טוען מתברר שהוא ספר מובהק של אמונה, המתאר יהודי אומלל מנצרת שבני-זמנו עשו אותו, בשעת "הסתר פנים" של אלוהים מעמו, לאלוהים קרוב ללבם. קבק מספר על עצמו שבשעת מחלה קשה עבר עליו משבר של אמונה, וכשהחלים נדר שיכתוב ויזכיר כי אין האדם יתום ועוזב והוא נושא בקרבו איקונין של השכינה. כך הגיע אל ישוע מנצרת.

י. פ.

אפרת ואפר

זו שירה פרטית מאד, עשויה רבדים של מחשבות נרדפות ורודפות הקשורות זו לזו באסוציאציות שקשה לקרוא לחדור אל כולן,

היא חשיפת הרעיון המרכזי של המתבר, בדיקת מציאותו ודרכי הבעתו בתחום האמנותי. אלא שבנוסף לכך יש לו גם זיקה אישית לסופרים שהוא מבקרים, ואותה הוא מטיל על כף-המאזניים. זיקה זו גברה אצלו עם השנים והחריפה עוד יותר בגלל בדידותו בחברת הסופרים בני-דורו. הבדידות הפכה מרירות, וכפי שהוא מעיד על עצמו באחת המסות, הוא "מנוצל ועייף... ומת-רבה השממה שבנפשו ומה-גדולה בה הרעובה..."

את יצירותיו של ביאליק מעמיד קבק על שני קווים יסודיים: ריאליזם בריא ומיסטיציזם עמוק, שהתמזגו לסינתזה, ושבתחתיה היה ביאליק למשורר הסגולה של העם. את גדולתו של ביאליק רואה קבק בשירי הטבע שלו, ואילו ב"מגילת האש" הוא מונה כמה חטאים אמנותיים. יש בה כמה מרכוזים, אך חסר בה המוקד המרכזי של כל היצירה. האקסטאזה רבה מדי, "רק רום, רק גובה". בדומה לכך מוצא קבק פגמים בשירים הנבונים איים של ביאליק. עם זאת, רואה הוא בשיירתו של ביאליק את היצירה המזהירה ביותר של עם-ישראל בזמן האחרון.

אחד-העם זוכה לשבחים בלבד ונמנה על שלושת הגדולים של הדור, יחד עם מנדלי וביאליק. את יצירתו של י. ל. פרץ מחלק קבק לשנים: חסידות דמוקרטית מזה ומסירתורין אריסטוקראטי מזה. מ. י. ברדיצ'בסקי לא זכה בעיניו כלל, וכמוהו כן עגנון בראשיתו. לעומת זאת, משבח קבק את סיפורי-העיריה של ש. בן-ציון ואת הליריזם של גנסין ("מתוך כתבי גנסין כמו נעלמו החיים, נשתמר רק הליריזם, שבכוחו גם עתה לקסום ולצודד נפשות"). ועל הרומן "האם" של שלום אש הוא כותב, כי כל זמן שאין הסופר יוצא מתוך אוירת העיריה הריהו אמן, כשרונו דינאמי, סיפוריו מלאים תנועה, זורמים הם יחד עם זרם החיים. "אמנם הזרם אינו עמוק, אבל רחב, הוא יודע לספר..."

שבחו של ברקוביץ הוא, לדעתו של קבק, בהעלאת הבדידות של גיבוריו, הנובעת מתכונותיהם ומגורלם. אין זו בדידותם של

* יאירת גינסור: אפרת ואפר (שירים); מסדה/ספרית קטנה לשירה, 1975; 57 עמ'.